

SZONTAGH PÁL

Atipikus hallgatók a tömegesedő felsőoktatásban

ABSZTRAKT

Napjaink tömegesedő felsőoktatásában egyre erősödő kihívás az atipikus hallgatók megjelenése. Noha kutatások alapján a felsőoktatás-pedagógiai gyakorlatra az oktatók pedagógiai felkészültsége gyakorolja a legnagyobb hatást, az egyetemi oktatók közel felének nincs pedagógiai felkészültsége. Nemzetközi tapasztalatok alapján napjainkban a felsőoktatásban a kutatás, tanítás, szolgáltatás hármásából egyre inkább a tanítás-tanulás funkció, a felsőoktatás-pedagógia (Scholarship of Teaching and Learning) válik hangsúlyosabbá. Tanulmányunkban a felsőoktatás-pedagógia egy sajátos szegmensével, az atipikus hallgatók oktatásával foglalkozunk, kitekintve a demográfiai és rekrutációs kihívásokra, valamint a fogyatékossgal élő és sajátos élethelyzetű hallgatók oktatására.

Kulcsszavak: felsőoktatás-pedagógia, atipikus hallgatók, megváltozó felsőoktatás

DOI: 10.5281/ZENODO.15824788

1. Bevezetés

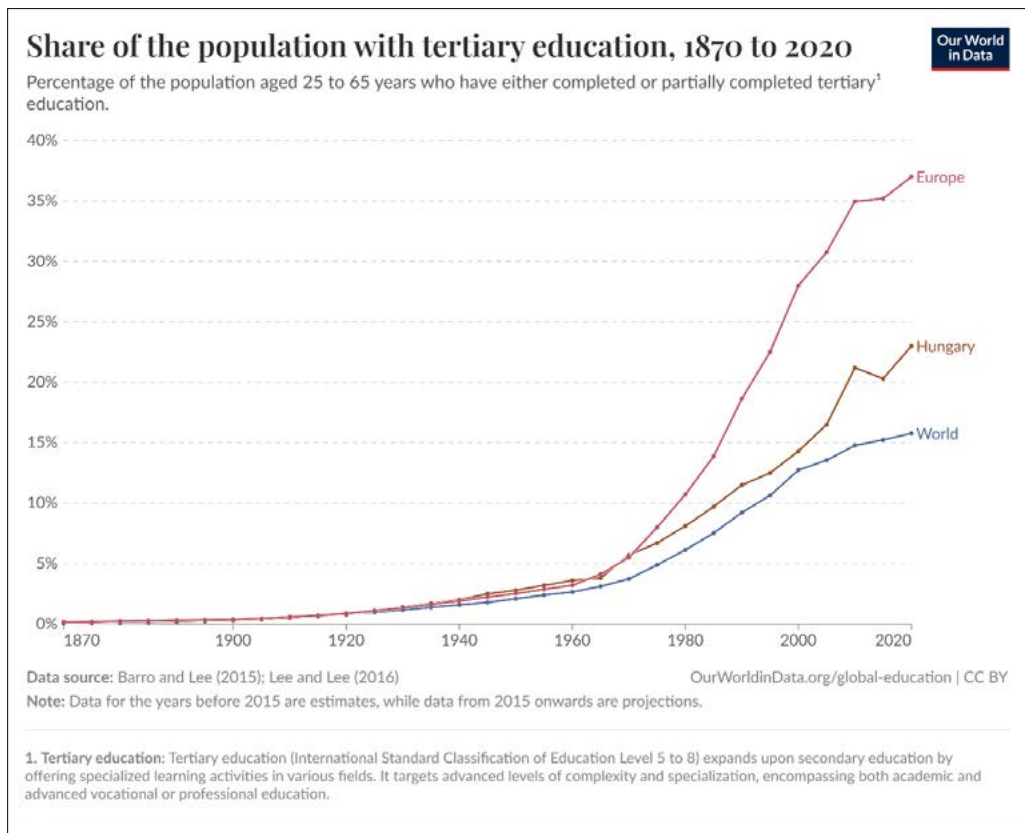
A segítő pedagógiáról, az iskolai méltányosságról jellemzően az általános és középiskolai oktatás vagy az óvodai nevelés jut eszünkbe, noha a tömegesedő felsőoktatásban ugyanígy egyre erősödő kihívás a bármilyen szempontból atipikus hallgatók megjelenése.

Ezen hallgatók személyre szabott képzésének komoly korlátja lehet, hogy – noha kutatások alapján a felsőoktatás-pedagógiai gyakorlatra az oktatók pedagógiai felkészültsége gyakorolja a legnagyobb hatást¹ – az egyetemi oktatók közel felének nincs pedagógiai felkészültsége. Számukra az oktatás sokszor csak egyirányú ismeretátadást jelent, motivációs struktúrájuk eltér a felsőoktatás 21. századi elvárásaitól.² Napjainkban a felsőoktatásban a kutatás, tanítás, szolgáltatás hármásából egyre inkább a tanítás-tanulás funkció, a felsőoktatás-pedagógia (Scholarship of Teaching and Learning) felé terelődik a hangsúly.³ A felsőoktatási minőségmenedzsmentben sokáig a – elsősorban kutatási eredményességen alapuló – nemzetközi egyetemi rangsorok voltak a meghatározók, ám a Bologna-folyamat következtében a minőségbiztosításban is meghatározó szerepet kapott a tanítás-tanulás eredményessége, vagyis a felsőoktatás-pedagógiai eredményesség.

2. Demográfiai és rekrutációs változások

A felsőoktatás társadalmi szerepe jelentősen átalakult az utóbbi évtizedekben, és ezt a társadalmi változást nem mindenben követte az egyetemek öndefiníciója és működési modellje. Sokak fejében az egyetemi oktatás továbbra is a társadalom szűk szellemi élcsapatát érintő elitképzésként él, noha a statisztikai adatok mást mutatnak. Az expanzió az egész világon magával hozta a befogadó szemlélet változását is az egyetemeken, hiszen a felsőoktatásban is megjelentek a szakirodalom által nem tradicionálisnak nevezett hallgatói csoportok, közöttük a fogyatékossgal élő hallgatók is.⁴

Míg 1960-ban a világ népességének 2,7%-a, Európa lakosságának 3,2 %-a és a magyarországi populáció 3,6%-a büszkélkedhetett befejezett felsőfokú tanulmányokkal, a diplomások aránya 2020-ra a 25 és 65 év közötti populáció körében a világon 15,8%-ra, Európában 37%-ra, Magyarországon 23%-ra nőtt. (1. ábra)

1. ábra: A befejezett felsőoktatási tanulmányokkal rendelkező 25–65 év közöttiek aránya a világon, Európában és Magyarországon 1870–2020 között⁵

Magyarországon csak az utóbbi évtizedben (2013-tól 2024-ig) a felvételizők száma 26%-kal, a felvettek száma 24%-kal nőtt, miközben a 18 éves korú lakosság száma 17%-kal csökkent. (forrás: felvi.hu⁶, ksh.hu⁷)

A létszámnövekedéssel alapvetően változott meg a felsőoktatás külső-belső meghatározása is. Az elitképző felsőoktatás helyett/mellett egyre jellemzőbb lett a felnőttek oktatása, egyfajta felnőttoktatási szerep felvállalása, amelyre az egyetemek nem, vagy csak korlátozottan álltak készen, hiszen ezeknek a hallgatói csoportoknak a tanulási motivációja és stratégiája is sok szempontból különbözik az akadémiai szemléletű felsőoktatásban megszokottól. Az egyetemek jellemzően kis létszámú elitképzésére és kutatómunkára voltak berendezkedve, a felnőttoktatásnak ezzel szemben részben hátrányos helyzetű csoportoknak, de mindenképpen gyakorlatorientált képzést kell nyújtaniuk.⁸

Bár a hozzáférés egyre szélesebb körű, ez csak korlátozottan jelenti a gyengébb érdekérvényesítő képességű társadalmi csoportok, szociokulturálisan deprivált hallgatói populációk megjelenését az egyetemeken. A háromévente ismétlődő Eurostudent nemzetközi adatelemzés adatai is azt mutatják, hogy a felsőoktatásban továbbra is nagyok a társadalmi esélyegyenlőtlenségek, illetve a hozzáférés általános javulása sok esetben együtt jár a felsőoktatási rendszeren belüli erőteljesebb differenciálódással.⁹

3. Atipikus hallgatók a felsőoktatásban

A felsőoktatás robbanásszerű expanziója együtt jár azzal, hogy olyanok számára is megnyílik a felsőfokú tanulmányok lehetősége, akik néhány évtizeddel ezelőtt erről nem is álmodhattak volna. Az új hallgatói csoportok sokszor a korábrinál alacsonyabb felkészültséggel érkeznek az egyetemre, ahol a képző intézménynek sem módjában, sem érdekében nem áll, hogy kiszűrje és eltávolítsa őket, sőt, éppen az az érdekük, hogy megnyerje őket a továbbtanulásra, és bent tartsa őket a felsőoktatás falai között.¹⁰ Ez azt jelenti, hogy a felsőoktatásba felvételt nyert populáció minden eddiginél diverzebb előismeretekkel érkezik az egyetemekre. A kulturálisan, szociálisan és kognitív képességekben is egyre sokszínűbb hallgatói közösség hatékony fejlesztéséhez folyamatos tanulási orientáció, tanulásmódszertani támogatás, mentorálás, felzárkóztatás, a végzettség megszerzése után pedig alumni nyomonkövetés szükséges.¹¹

Ezzel szemben napjainkban azt tapasztalhatjuk, hogy a lemorzsolódás jelensége együtt jár a felsőoktatás tömegessé válásával, és a többciklusúvá váló (ún. bolognai rendszerű) felsőoktatás strukturális reformja sem mérsékelte ennek arányait. Kutatások szerint „a tömeges felsőoktatásba bekerülők között kétszer annyian vannak a magas társadalmi státusú családokból származók, mint az alacsony státusúakból, de az alacsony státusúak közül tizedannyi végez, így a felsőoktatás nem tölti be a legmagasabb iskolai végzettséghez való hozzáférés egyenlőtlenségének mérséklése tekintetében várható szerepét.”¹²

A hallgatói összetétel változása éppúgy jelenti a szociális hátrányokkal rendelkező hallgatók megjelenését az egyetemeken, mint a valamilyen fogyatékossgal élő, részkepesség-zavaros hallgatók oktatásának feladatát. Ezeken a hallgatókon többszörös a terhelés, hiszen a tanulmányok elvégzése mellett a sajátos nevelési igényük is energiát és időt emészt fel.¹³

Az alábbiakban két, a hagyományostól eltérő hallgatói csoportra, a fogyatékossgal élő hallgatókra, valamint az eltérő tanulói életutat bejáró hallgatókra fókuszálunk.

3.1. Fogyatékossgal élő hallgatók

Az atipikus hallgatói csoportokkal kapcsolatban fontosnak tartjuk előrebocsátani, hogy „egy tetszőleges embercsoport idegéletteni szempontból nem egy markáns és jól működő többségre és egy atipikusan működő, speciális kezelést igénylő kisebbségre bontható, hanem számos szempontból egymástól valamennyi elemében különböző halmaz”¹⁴.

A nemzeti felsőoktatásról szóló törvény értelmében a felsőoktatási intézménybe való felvételi eljárás során többletpontot kapnak a hátrányos helyzetű és a fogyatékossgal élő jelentkezők. Tanulmányai során a fogyatékossgal élő hallgató részére biztosítani kell a fogyatékossgához igazodó felkészítést és vizsgáztatást, továbbá segítséget kell nyújtani neki ahhoz, hogy teljesíteni tudja a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeit. Indokolt esetben mentesíteni kell egyes tantárgyak, tantárgyrészek tanulása vagy a beszámolás kötelezettsége alól. Szükség esetén mentesíteni kell a nyelvvizsga vagy annak egy része, illetve szintje alól. A vizsgán biztosítani kell a hosszabb felkészülési időt, az írásbeli beszámolón lehetővé kell tenni a segédeszköz – így különösen írógép, számítógép – alkalmazását, szükség esetén az írásbeli beszámoló szóbeli beszámolóval vagy a szóbeli beszámoló írásbeli beszámolóval való felváltását. A mentesítés kizárólag a mentesítés alapjául szolgáló körülménnyel összefüggésben biztosítható, és nem vezethet alap- és mesterképzésben az oklevél által tanúsított szakképzettség, illetve felsőoktatási szakképzettségben a bizonyítvány által tanúsított szakképesítés megszerzéséhez szükséges alapvető tanulmányi követelmények alóli felmentéshez. A fogyatékossgal élő hallgató támogatási idejét a felsőoktatási intézmény legfeljebb 4 félévvel megnövelheti. A felsőoktatási intézmény tájékoztató és tanácsadó rendszerével különös figyelemmel segíti a fogyatékossgal élő hallgató beilleszkedését és előrehaladását a felsőfokú tanulmányok idején, illetve a tanulmányok alatt és befejezését követően segítséget nyújt a karriertervezésben. A felsőoktatási intézmények feladata a fogyatékossg típusa szerinti feltételek biztosítása, az akadálymentes környezet kialakítása. Az intézmény szervezeti és működési szabályzatában meghatározottak szerint a fogyatékossgal élő hallgatókkal kapcsolatos feladatok ellátása, mentor, koordinátor biztosítása is feladata a felsőoktatási intézménynek. A koordinátor feladatai: (1) az intézményekben tanulmányokat folytató, fogyatékossgal élő hallgatók folyamatos nyilvántartása; (2) egyéni konzultációk során a hallgatók megismerése; (3) a fogyatékossgal élő hallgatók egyedi szükségleteinek számbavétele, tájékoztatás, tanácsadás és segítségnyújtás; (4) a fogyatékossgal élő hallgatók által

igényelt konzultációs lehetőségek megszervezése; (5) a tanulmányi és vizsgaidőszakban alkalmazható segítségnyújtási és konzultációs lehetőségek biztosítása; (6) javaslattétel a fogyatékossgal élő hallgatók után járó külön támogatás felhasználására, a speciális tárgyi eszközök beszerzésére; (7) segítségnyújtás a hallgatóknak a tanulmányaik során felmerülő egyéni problémák megoldásában.¹⁵

Fogalommagyarázat

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 4.§

kiemelt figyelmet igénylő gyermek, tanuló:

- a) különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló:
  - aa) sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló,
  - ab) beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló,
  - ac) kiemelten tehetséges gyermek, tanuló,
- b) a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló,
- c) tartós gyógykezelés alatt álló gyermek, tanuló.

beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, továbbá személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek,

sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv) 108.§

fogyatékossgal élő hallgató (jelentkező): aki mozgásszervi, érzékszervi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.

hátrányos helyzetű: az a felvételi jelentkezés határidejének napjáig huszonötödik életévét be nem töltött személy, aki a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározottak szerint hátrányos helyzetűnek minősül.

1997. évi XXXI. törvény
A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló
1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 67/A §

(1) *Hátrányos helyzetű* az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll:

a) a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, ha a gyermeket együtt nevelő mindkét szülőről, a gyermeket egyedül nevelő szülőről vagy a családbafogadó gyámról – önkéntes nyilatkozata alapján – megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik,

b) a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága, ha a gyermeket nevelő szülők bármelyikéről vagy a családbafogadó gyámról megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor az Szt. 33. §-a szerinti aktív korúak ellátására jogosult vagy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy,

c) a gyermek elégtelen lakókörnyezete, illetve lakáskörülményei, ha megállapítható, hogy a gyermek a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

(2) *Halmozottan hátrányos helyzetű*

a) az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az (1) bekezdés a)–c) pontjaiban meghatározott körülmények közül legalább kettő fennáll,

b) a nevelésbe vett gyermek,

c) az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.

Mint látható, a sajátos nevelési igényű és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekekre a köznevelésben alkalmazott definíciók a felsőoktatási szabályozásban a „fogyatékossgal élő hallgató” terminológiában olvadnak össze, ugyanakkor pedagógiai szempontból érdemes a köznevelési meghatározások szerint is értelmezni a fogyatékossgal élő hallgatók oktatásával kapcsolatban felmerülő pedagógiai feladatokat. (2. ábra)

2. ábra: Kiemelt figyelmet igénylő gyermekek, tanulók (Nkt. alapján saját szerkesztés)

Dunás-Varga és Kraiciné közlése alapján napjainkban Magyarországon a fogyatékossgal élő hallgatók száma nem éri el az összhallgatói létszám egy százalékát sem¹⁶, bár a részvételük folyamatosan növekszik (2016/2017-ben 590 fő, 2020/2021-ben 3259 fő). A felsőoktatásban a valamilyen mozgásszervi vagy érzékszervi fogyatékossgal élőkön kívül¹⁷ elsősorban a valamilyen pszichés fejlődési zavart mutató, kommunikációban gátolt (pl. diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia) és a valamilyen magatartászavarral (pl. hiperaktivitás, autizmus) élő hallgatók jelennek meg.

Sélei három területen azonosítja az egyenlő esélyű hozzáférés kulcsát a fogyatékossgal élő hallgatók számára: „egyrészt a fizikai akadálymentesség az egyetem megközelíthetőségében és az épületen belüli közlekedésben, másrészt a tananyagok megfelelő hozzáférhetősége, harmadrészt a társas környezet hozzáállása. Természetesen a különböző fogyatékossgai formák esetében előfordulhat, hogy más terület vagy részterület a hangsúlyosabb.”¹⁸

Barakonyi és Pankász felmérése alapján a kommunikációban gátolt hallgatókat az egyetemeken leginkább az alábbi eszközökkel támogatják tanulmányaik során: (1) szövegek és képi táblázatos információk értelmezése; (2) dolgozatok, jegyzetek gépelése; (3) nyelvtanítás, igény esetén speciális nyelvtanítási program biztosítása; (4) könyvtárhasználat segítése; (5) személyi segítők biztosítása; (6) tanulássegítő és felzárkóztató programok

szervezése; (7) egyéni tanácsadás; (8) elektronikus gépírás oktatása; (9) kortársmentor, jegyzetelő vagy korrepetitor biztosítása; (10) nyelvi korrektúra, tanulási tanácsadás. Az egyéb fogyatékossgal élők számára a legjellemzőbb támogatási formák: (1) jegyzetek digitalizálása, másolása, szükség esetén feldolgozás segítése; (2) nyelvyakorlás; (3) szállítás intézményen belül és kívül; (4) kortársmentorok, jegyzetelők, korrepetitor biztosítása; (5) hallgatói és oktatói érzékenyítés az érintett hallgatókkal való kommunikáció megkönnyítése érdekében; (6) autizmus-specifikus tanácsadás; (7) filmklub autizmussal élő fiataloknak; (8) szociális-kommunikációs készségeket fejlesztő tréningek; (9) segítség az ügyintézés kapcsán; (10) időmenedzsment tanácsadás.¹⁹

Az egyre nagyobb számban megjelenő (diagnosztizált és nem diagnosztizált) diszlexiás hallgatók oktatása során érdemes figyelembe venni Gyarmathy 12 pontját a diszlexiával való sikeres megküzdéssel kapcsolatban. Az ötletek az érintett (hallgatói) populáció szempontjából kerültek megfogalmazásra, de ismeretük segíti az oktatói attitűdformálást is. Ezekből csak néhányat emelünk ki, adaptálva az oktatói szerephez. Felolvasás, előadás során a lassabb tempó, az artikulált, nyugodt felolvasás segít. A diszlexia (diszkalkulia) leküzdésében segíthetnek a technikai eszközök, a hordozható számítógép, a helyesírásellenőrző program, a számológép vagy valamilyen hangrögzítő berendezés. Előzetes egyeztetés alapján érdemes ezek használatát az érintett hallgatók számára engedélyezni az oktatási folyamat során. A szavak összekeverése nem szégyen. Ha rögtön tud valaki javítani, az is jó, ha nem, legközelebbre tudatosítani lehet a bizonytalan szavakat, hogy ezzel is csökkenjen a hibázások valószínűsége. A hosszú szekvencia, egy előadás vagy akár egy beszélgetés, amit követni kell, nagy kihívást jelent. Előadás közben segítenek a részösszefoglalások, a kulcsfogalmak rögzítése, a kivetített vagy táblai vázlat. Előadások, szemináriumok során adjunk lehetőséget a visszakerdesre, a megerősítő, ismétlő kérdésekre, ne sajnáljuk ettől az időt!

A prezentációkészítésben – nemcsak a részképesség-zavaros hallgatók miatt – érdemes figyelni az alábbiakra:

- Vázlatos összefoglalással kezdjük!
- Használjunk rövid sorokat!
- Kerüljük a túlzottan fehér háttérrel!
- Zárjuk balra a szöveget!
- Ahol lehet, szedjük pontokba a szöveget!
- Kerüljük a passzív szerkezetet!
- Használjunk illusztrációkat!²⁰

Jógyakorlatok

Az **Eötvös Loránd Tudományegyetem** számos szolgáltatást kínál a speciális szükségletű hallgatóknak. Tanulmányaik ideje alatt különböző támogatásokat vehetnek igénybe (tanulótárs szolgáltatást, jegyzetelő). Segítséget kaphatnak a kollégiumi elhelyezésben és a könyvtárhasználat, Neptun-használat során. Tanulásmódszertani tanácsadáson vehetnek részt és informálódhatnak a vizsgán kapható kedvezményekről és a különböző pályázati lehetőségekről. Csatlakozhatnak a számukra létrehozott, zárt levelezőlistához és Facebook csoporthoz, ahol a fontosabb információkról, aktualításokról tudnak tájékozódni.²¹

A **Pannon Egyetemen** a *Speciális Szükségletű Hallgatókat Segítő Bizottság* koordinálja a különböző karokon tanuló érintett hallgatók segítségét. A Bizottság megalakulása óta, egyetemi koordinátora a Tanárképző Központ valamely oktatója. A törvényi lehetőségeket kihasználva a Bizottság támogatja a központi keretből a hallgatókat igényeiknek megfelelően: speciális segédeszköz biztosításával (elektromos kerekesszék), tananyag hozzáféréssel (fénymásolás, diktafon kölcsönzés stb.), az utazás megkönnyítésével (taxicsekk), tanszercsomag adásával, laptop kölcsönzéssel segítettek a diákokat. Sikeresen elérni, hogy a karok oktatói természetesnek veszik az esetenkénti hosszabb felkészülési időt, a szóbeli-írásbeli vizsgák közül a hallgató számára a megfelelőbb biztosítását.²²

A **Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem** keretei között működik egy általánosan a felsőoktatásban egyedülálló kezdeményezés, mely az SNI-s hallgatókat igyekszik segíteni, ez a *Korrepetitor Program*. Az említett rendszerben való részvételhez legfontosabb egy esélyegyenlőségi regisztráció az érintett hallgatóktól, melynek a lényege, hogy az előzetes hivatalos (meghatározott szerv vagy szervek által kiállított) orvosi diagnózist alátámasztandó egy újabb felmérés keretében meghatározzák, hogy a tanuló milyen többletsegítségre jogosult az egyetemi órákon, zárthelyiken való részvételkor. Az adott tantárgyakhoz tartozó és kikérhető segítségüket (például többlet idő zárthelyi dolgozatnál) minden félévben jelezniük kell az adott oktató irányába előre, illetve adott esetben a zárthelyik előtt is újra a megfelelő dokumentumokkal alátámasztva annak hitelességét. Fontos kiemelni, hogy korrepetitor csak olyan, szintén hallgató személy lehet, aki BME egyetemi jogviszonnyal rendelkezik az érintett időszakban. Ha minden feltétel teljesül, a korrepetitor egy kétoldalú szerződés keretei között vállalja, hogy az érintett hallgatót segíti egy konkrétan megnevezett tantárgyból az éppen aktuális félév időtartamában, cserébe meghatározott munka alapú ösztöndíjfolyósításban részesül. Egy korrepetitornak több hallgatója és több felelős tantárgya is lehet, valamint egy hallgató is kaphat több tantárgyból, akár több korrepetitortól segítséget.²³

3.2. Atipikus élethelyzetű hallgatók

A fogyatékossgal élő tanulók felsőoktatási karrierje mellett az atipikus tanulói életutak között kell megemlítenünk azokat is, akiknek részvétele a felsőoktatásban markánsan eltér az alapképzésben, megszakítás nélkül, a tervezett tanulmányi idő alatt befejezett tanulmányokat folytató hallgatókétól. Szabályozottsága miatt nem tárgyaljuk itt részletesebben az esti vagy levelező munkarendben tanulókkal kapcsolatos pedagógiai feladatokat, mindössze arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a levelező munkarendű oktatás kapcsán minden gyakorlatorientált képzés komoly kihívásokkal néz szembe. Noha a követelmények a nappali és a levelező munkarendű képzésben ugyanazok, hiszen a megszerzett oklevelek egyenértékűek, mégis kérdés, hogy a nappali és a levelező képzésben ugyanúgy formálódnak-e a képzési követelményben megfogalmazott képességek, személyiségvonások.²⁴ Engler szerint a felnőtt tanuló attitűdjében és tanulói magatartásában az életkor mellett az érettség, az alapképzettség, a társadalmi háttér, a tapasztalat, a munkából vagy családból származó felelősség is szerepet játszhat.²⁵ Kutatási eredményei alapján a hallgatók esetében az eredményességet elsősorban az olyan belső motivációk befolyásolják pozitívan, mint a szak iránti érdeklődés, szellemi frissesség ébren tartása, tudás gyarapításának igénye, a tanulás szeretete, a meglévő ismeretek elmélyítése és fejlesztése. Fordított arányosság áll fenn tanulmányi eredményesség és az olyan külső motívumok között, mint a munkahelyi előrelépés, a diploma megszerzése, illetve a családi ösztönzés.

Tözsér öt faktort azonosított a felnőttkori felsőoktatási részvétel motivációjaként. Kutatási eredményei alapján az öt faktor közül a legmagasabb értéket az *önmegvalósítás* kapta, ezt követte a *karrierépítés*, a *munkakeresés*, a *szociális tényezők* és a *munkahelyi nyomás*.²⁶ Kutatásai alapján megcáfolható, hogy a részidős hallgatók felsőoktatási részvétele munkaerő-piaci adaptációként értelmezhető, mivel a legerősebb hajtóerőt nem a karrierépítés, a munkakeresés vagy a munkahelyi elvárás jelenti, hanem az önmegvalósítás.²⁷

A felnőttkori továbbképzés vagy szakmaváltás szándéka új igényekkel fellépő, új kliensi kört teremtett az oktatási intézmények számára. Okkal feltételezhetjük, hogy az ő tanulásmódszertani ismereteik, önfejlesztő tanulásmenedzsmentjük és motivációjuk erősebb a hallgatók átlagáénál.²⁸ „A tanulási lehetőségek bővülésének együtt kell járni az egyéni elvárások, aspirációik figyelembevételével. Megfelelő attitűd- és szemléletváltással, tanítási-tanulási módszerekkel és eszközökkel erősíthető a motiváció, így a tanulás örömteli sikeres tevékenységgé válhat. Az új tanulási kultúrában jelentősen átalakul a képzők és tanárok szerepe.”²⁹

A részidős, levelező munkarendű hallgatókon kívül egyre komolyabb pedagógiai kihívást jelent a felsőoktatásban a képzési idő töredezettsége. A felsőoktatás eminens feladata a sokszínű hallgatóság számára az élethosszig tartó tanuláshoz való hozzáférés biztosítása. Ehhez a hagyományos, sokéves, zárt rendszerű szakok meghirdetésén túl mikrotanúsítványt adó képzésekre, előzetes (felsőoktatásban vagy akár szakképzésben szerzett) ismeretekre alapozó, rövid ciklusú képzésekre, a hagyományostól eltérő munkarendű (munkaidőn túli, esti, hétvégi, nyári) órarendre, blended (online, offline,

távoktatási) képzésszervezési megoldásokra van szükség. A modern technológia által biztosított atipikus tanulási formák sokkal nagyobb szabadságfokot garantálnak mind az idő-, mind a térdimenziók vonatkozásában, azaz lehetővé teszik, hogy a tanulás folyamatát mindenki a saját igényeihez, időbeli és térbeli elfoglaltságához igazítsa. Ez a rugalmasság tetten érhető a tanulási folyamat és a tanítási órákra való bejárás terén is.³⁰ A(z akár nappali tagozatos) hallgatói jogviszony mellett történő részmunkaidős- vagy teljes állású munkavállalás egyre tipikusabb hallgatóink körében. Bár „a hallgatói munkavállalás növekvő tendenciát mutat, azonban a tanulmányokhoz szorosan kapcsolódó munkavégzés még mindig csak a hallgatók negyedére jellemző. A munkavállalás fő motivációja inkább az anyagiakhoz köthető (megélhetési költségek finanszírozása, szülőktől való függetlenedés), míg a szakmai tapasztalatszerzés és a kapcsolati háló bővítése kevésbé jellemző a dolgozó hallgatókra.”³¹

A kreditrendszerű felsőoktatásban a hallgatók nagy szabadságot kapnak saját tanulmányi útjuk megtervezésében, ami azt is jelenti, hogy sem a mintatanterv, sem az órarend, sem a hallgatói közösség nem bizonyul olyan komoly megtartó, strukturáló erőnek, mint egy-két évtizeddel korábban. Ez a hiátus erősen hat a lemorzsolódás kedvezőtlen statisztikáira is, az egyén sokszor elveszítettnek érzi magát felsőoktatási karrierje során. Ennek ellensúlyozására a mentorálás, a közösségi tevékenységek pedagógiaiilag megtervezett támogatása, és az egyéni élethelyezetekre (pl. családalapítás, gyermekvállalás, munkavállalás stb.) adott rugalmas oktatásszervezési és igazgatási reakciók, egyéni tanulási utak biztosítása, összefoglalva a hallgatóközpontú felsőoktatási ökoszisztéma³², a hallgató többdimenziós megközelítése³³, jelenthetnek megoldást. (3. ábra) Az ilyen felsőoktatás figyelemmel van a hallgatók egyedi hátterére és biztosítja aktív részvételüket saját tanulási útjuk kialakításában – ezzel támogatva aktív állampolgári szerepvállalásukat, ezen keresztül a jövőbeli munkaerőpiaci elhelyezkedésüket és helytállásukat is.³⁴

3. ábra: Megváltozó bemeneti, kimeneti és tartalmi kihívások a felsőoktatásban (saját szerkesztés)

Az egyéni tanulói utak biztosításának kulcsfontosságú elemei a pedagógiai módszerek kontextusnak megfelelő kiválasztása, a tevékenység alapú tanítás, a formatív értékelés, rendszeres visszajelzés, a leendő diplomások által igényelt készségeken és ismereteken alapuló tanulási eredmények. Ez természetesen azzal is jár, hogy a hallgatóknak az ediginél nagyobb felelősséget kell vállalniuk saját tanulásukért – az egyetem (s benne az egyetemi oktató) feladata e felelősség kialakításának és fenntartásának segítése. Mire a hallgatók a felsőoktatásba kerülnek, már elérnek egy bizonyos életkort, amikor már felnőtt egyéniségeknek tekinthetők. Ez megköveteli, hogy felelős állampolgároknak, felnőtteknek tekintsék őket, akik képesek saját életük irányítására.³⁵

4. Összegzés

A hagyományos szervezeti keretek között működő felsőoktatásban a bármely okból atipikus hallgatói életutat bejárók lemorzsolódási kockázata extrém magas. Pusztai és munkatársai a lemorzsolódó hallgatók négy típusát azonosították, ezek: (1) az anyagi és munkavállalási okok miatt lemorzsolódók; (2) a tanulmányi nehézség és intézményi támogatás híján lemorzsolódók; (3) a szakban és továbbtanulásban csalódók és (4) az egyszerre többféle problémával is küzdők.³⁶

Témánk szempontjából a lemorzsolódás problematikájából itt csak azt emeljük ki, hogy a fent hivatkozott nagymintás kutatás tanulsága szerint „a felsőoktatási intézmények szervezeti problémáiról árulkodik, hogy a lemorzsolódás küszöbére kerülő, veszélyeztetett hallgatók számára a felsőoktatási intézményekben nem működik tanácsadás, s az oktatók útmutatására sem számíthatnak”³⁷.

Elgondolkodtató, hogy a megkérdozett hallgatók többségének „életében nincsen egyetlen olyan oktató sem, akiben megbíznának, akivel megoszthatnák a tanulmányi és/vagy a magánéleti problémákat, akivel a szakmai pályafutásról és az előrehaladási lehetőségekről, a sportról, a szépirodalomról, valamint a művészeti élményekről beszélgetnének”³⁸. Ez az egyetemi oktatói szerep kiüresedésére, a mester-tanítvány viszony eltűnésére utal, ami komoly figyelmeztetés napjaink oktatói számára.

Ezzel szemben a hallgatóközpontú oktatás paradigmájában nem csak a tantermi oktatás vagy a vizsgáztatás jellege, módszertana vagy akár tartalma változik meg, de kialakul egy olyan, hallgatói ökoszisztéma, amely a felsőoktatási struktúra és kultúra egészét áthatja. Ez természetesen figyelemmel van a hátrányos anyagi vagy műveltségi háttérű tanulók kiemelt fejlesztésére, a munka melletti tanulás támogatására, az élethosszig tartó tanulás elősegítésére és az ezeket támogató transzparens minőségbiztosítási rendszerek kiépítésére is.³⁹

A hallgatóközpontú tanulás feltételei: (1) jó gyakorlat a tanulási tevékenységekkel kapcsolatban; (2) tanárképző tanfolyamok; (3) új, innovatív tanulási tapasztalatok bevezetése projekteken keresztül; (4) a program hallgatói értékelése; (5) programminőségi

felülvizsgálat; (6) hallgatók közötti együttműködés; (7) támogató oktatásinformatikai környezet.⁴⁰

Ha a megváltozott társadalmi-hallgatói igényeknek megfelelően nem fejlesztjük oktatói gyakorlatunkat, az könnyen a kizárólag lexikális tudásátadáshoz, a standardizált, nagyüzemi értékeléshez, a kreativitás és az autonómia csökkenéséhez, túlzott bürokráciához, ezen keresztül romló tanulási eredményességhez, közvetetten magas hallgatói lemorzsolódáshoz vezethet.⁴¹

A fentiekben kockázatként vagy problémaforrásként említett jelenségek magukban hordozzák a változás esélyét is. Rámutatnak, hogy a különféle pszichés és tanulási nehézségek értő, differenciált kezelése nagy potenciált jelent a sikeres hallgatói életutak menedzselésében, a merev értékelés rendszerének rugalmasabbá tételével akár a kezdeti sikertelenség is a tanulás forrásává lehet, a változatos, unortodox tanulásszervezési módok pedig lehetőséget adhatnak olyan rétegek felsőoktatásba való bekapcsol(ódás)ára, akik egyéni élethelyzetük miatt ma nem tudnák a siker esélyével megkezdeni egyetemi tanulmányaikat.

(A tanulmány egyes részletei egy készülő felsőoktatás-módszertani kézikönyv kéziratában is szerepelnek, amely *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*⁴² című 2020-as kézikönyv aktualizált új kiadásában jelenik majd meg várhatóan 2025 őszén.)

Felhasznált irodalom

- AMBRUSNÉ SOMOGYI Kornélia – HEGYESI Franciska: A felsőoktatás felnőttképzési lehetőségei, e-learning a felnőttképzésben, *Óbuda University e-Bulletin*, (1), 2011.
- ATTARD, Angele, DI IOIO, Emma, GEVEN, Koen & SANTA, Robert: *Student Centered Learning. An Insight Into Theory And Practice*, Bucharest, 2010.
- BARAKONYI Eszter – PANKÁSZ Balázs: A felsőoktatási intézmények gyakorlata a fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségének biztosításában. Egy kutatás áttekintő összefoglalása, *Munkaügyi Szemle Online* 62(3), 2019, 20–38.
- BUDEVICI-PIUIU, Liliana: The Necessity of Change and Development of the Higher Education Institution in the Age of Globalisation. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(1), 2020, 350–356. <https://doi.org/10.18662/rrem/218> (Letöltés: 2025.06.22.)
- DRINGÓ-HORVÁTH Ida, DOMBI Judit, HÜLBER László, MENYHEI Zsófia, M. PINTÉR Tibor & PAPP-DANKA Adrienn: *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*, Károli Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja, Budapest, 2020.
- DUNÁS-VARGA Ildikó – KRAICINÉ SZOKOLY Mária: Fogyatékossgal élő hallgatók a felsőoktatásban, *Opus et Educatio*, 9(3), 2022, 305–315. <https://doi.org/10.3311/ope.521> (Letöltés: 2025.06.22.)
- ENGLER Ágnes: *Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói*, Debrecen, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 2014. ISBN 9786158007702
- EURYDICE: National Education Systems > Bevezetés > Tanácsadás, szakszolgálat, együttnevelés, gyógypedagógiai nevelés, fejlesztés és gondozás > Támogató intézkedések a felsőoktatásban, 2024. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hu/nationaleducation-systems/hungary/tamogato-intezkedesek-felsooktatásban> (Letöltés: 2025.12.19.)
- GEVEN, Koen – SANTA, Robert: *Student Centered Learning. Survey analysis time for student centered Learning*. Bucharest, 2010.
- GLOVICZKI Zoltán: *A holnapután iskolája, Felkészülés az emberi jövőre*, Open Books, 2024. ISBN: 9789635725069
- GOVER, Anna, LOUKKOLA, Tia & PETERBAUER, Helena: *Student-centred learning: approaches to quality assurance*, Brussels-Geneva, European University Association, 2019.
- GYARMATHY Éva: *Diszlexiás tanulókról – felsőfokon*. Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Kutatóintézete, Budapest, 2010. <http://www.diszlexia.hu/diszlexia> (Letöltés: 2025.02.19.)
- HALÁSZ Gábor: A tanulás és tanítás minősége és eredményessége az egyetemeken. *Magyar Tudomány* 182(11), 2021, 1477–1487. DOI: 10.1556/2065.182.2021.11.7
- HORVÁTH H. Attila – TÓTH-MÁRHOFFER Márta: A sajátos nevelési igény jelenléte a Pannon Egyetemen, *Pedagógusképzés*, 9(3–4.), 2011, 163–170. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2011.3-4.11> (Letöltés: 2025.06.22.)

- ⁹ Sági Matild (szerk.): *Eurograduate 2022 Magyarország*, Kutatási zárókötet, Oktatási Hivatal, 2024. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasiimuhely/eurograduate/Eurograduate_2022_zarokotet.pdf (Letöltés: 2015.02.19.)
- ¹⁰ Kozma Tamás: Felsőoktatási pedagógiák, *Educatio* 33(2), 2024, 111–117.
- ¹¹ Surssock Andree: *Trends 2015: Learning and Teaching in European Universities*, European University Association, Brussels, Belgium, 2015. ISBN: 9789078997542
- ¹² Pusztai Gabriella – Szigeti Fruzsina (szerk.): *Előrehaladás és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban*, Debrecen, CHERD, 2021, 6.
- ¹³ Hrabéczy – Pusztai, 2020.
- ¹⁴ Glóviczki Zoltán: *A holnapután iskolája*. Felkészülés az emberi jövőre, Open Books, 2024, 159–160.
- ¹⁵ Eurydice: National Education Systems > Bevezetés > Tanácsadás, szakszolgálat, együttnevelés, gyógypedagógiai nevelés, fejlesztés és gondozás > Támogató intézkedések a felsőoktatásban, 2024. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hu/national-education-systems/hungary/tamogato-intezkedesek-felsooktatásban> (Letöltés: 2025.12.19.)
- ¹⁶ Dunás-Varga Ildikó – Kraiciné Szokoly Mária: Fogyatékosokkal élő hallgatók a felsőoktatásban, *Opus et Educatio*, 9(3), 2022, 305–315..22.). <https://doi.org/10.3311/ope.521> (Letöltés: 2025.06.22.) Az adattal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a statisztikába csak azok kerülnek be, akik fogyatékossgal élésük tényét a felsőoktatási intézmény felé jelezték és igazolták.
- ¹⁷ Az ő speciális megsegítésükkel terjedelmi korlátok miatt itt most nem foglalkozunk, ld. erről bővebben pl. Barakonyi – Pankász 2019, Dunás-Varga – Kraiciné 2022.
- ¹⁸ Séllei Beatrix: Szemléleti akadálymentesség a felsőoktatásban, *Opus et Educatio*, 5(1), 2018, 37–50. <https://doi.org/10.3311/ope.242> (Letöltés: 2022.06.22.)
- ¹⁹ Barakonyi Eszter – Pankász Balázs: A felsőoktatási intézmények gyakorlata a fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségének biztosításában. Egy kutatás áttekintő összefoglalása, *Munkaügyi Szemle Online* 62(3), 2019, 20–38.
- ²⁰ Gyarmathy Éva: *Diszlexiás tanulókról – felsőfokon*, Magyar Tudományos Akadémia, Pszichológiai Kutatóintézete, Budapest, 2010.
- ²¹ Dunás-Varga – Kraiciné 2022.
- ²² Horváth H. Attila – Tóth-Márhoffer Márta: A sajátos nevelési igény jelenléte a Pannon Egyetemen, *Pedagógusképzés*, 9(3–4.), 2011, 167. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2011.3-4.11> (Letöltés: 2025.06.22.)
- ²³ Pólik Ádám: Sajátos nevelési igényű hallgatók támogatása a felsőoktatásban, *Opus et Educatio*, 10(4), 2023, 359. <https://doi.org/10.3311/ope.598> (Letöltés: 2025.06.22.)
- ²⁴ Kelemen Lajos: Az óvodapedagógus-képzés és a pedagógusi képességek fejlődésének összefüggései. *PhD-értekezés*, Debrecen, Debreceni Egyetem Pszichológia doktori program, Alkalmazott pszichológia doktori alprogram, 2007.
- ²⁵ Engler Ágnes: *Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulóit*, Debrecen, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 2014. ISBN 9786158007702
- ²⁶ Tózsér Zoltán: Mit keresnek a felnőttek az iskolapadban? *Képzés és Gyakorlat: Neveléstudományi folyóirat*, 12(1–2), 2014, 57–72.
- ²⁷ Tózsér Zoltán: Részidősek a felsőoktatásban – Egy határon átnyúló régió részidős hallgatóinak vizsgálata. *PhD-értekezés*, Debrecen, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program, 2014.
- ²⁸ Szontagh Pál – Tolnai Ágnes: A pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés fejlesztése a kombinált képzésszervezés eszközeivel, *Új Pedagógiai Szemle*, 71(7–8), 2021, 50–62.
- ²⁹ Ambrusné Somogyi Kornélia – Hegyesi Franciska: A felsőoktatás felnőttképzési lehetőségei, e-learning a felnőttképzésben, *Óbuda University e-Bulletin*, (1), 2011, 333.
- ³⁰ Molnár György: A Tanulói attitűd alakulása a felsőoktatási tapasztalatok tükrében, *Felnőttképzés* (3), 2011.
- ³¹ Pusztai – Szigeti 2021, 73.
- ³² Hrubos Ildikó: Új megközelítések a felsőoktatási tanulásban és tanításban, *Educatio* 33(2), 2024, 118–128.
- ³³ Budevici-Puiu, Liliana: The Necessity of Change and Development of the Higher Education Institution in the Age of Globalisation. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(1), 2020, 350–356. <https://doi.org/10.18662/rrem/218> (Letöltés: 2025.06.22.)
- ³⁴ Gover, Anna – Loukkola, Tia – Peterbauer, Helena: *Student-centred learning: approaches to quality assurance*, Brussels-Geneva, European University Association. 2019.
- ³⁵ Geven, Koen – Santa, Robert: *Student Centered Learning. Survey analysis time for student centered Learning*. Bucharest, 2010.
- ³⁶ Pusztai – Szigeti 2021.
- ³⁷ Uo. 9.
- ³⁸ Uo. 57.
- ³⁹ Hrubos 2024.
- ⁴⁰ Attard, Angele – Di Ioio, Emma – Geven, Koen – Santa, Robert: *Student Centered Learning. An Insight Into Theory And Practice*, Bucharest, 2010.
- ⁴¹ Jármái – Végh 2017.
- ⁴² Dringó-Horváth Ida, Dombi Judit, Hülber László, Menyhei Zsófia, M. Pintér Tibor & Papp-Danka Adrienn: *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*, Károlí Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja, Budapest, 2020.